

Становище
от доц. д-р Иванка Петрова, ИЕФЕМ-БАН,
член на научно жури (зап. № РД 38-552/26.11.2020 г.)
за дисертационния труд на Михаела Робертова Самарджиева на тема
„Неформалната култура и радиото в България през 80-те години на ХХ век“
за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“
в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и
информационни науки (Медии и комуникации – Радио)

Научен ръководител: доц. дн Вяра Ангелова

Биографичната справка на Михаела Робертова Самарджиева показва, че тя завършва бакалавърска степен по журналистика през 2013 г. в СУ „Св. Климент Охридски“ и магистърска степен по лайфстайл журналистика през 2016 г. в същия университет. От 2017 г. е редовна докторантка в СУ „Св. Климент Охридски“. Има натрупан професионален опит като радиоводещ, репортер, редактор и автор в редица печатни и електронни медии.

Представеният дисертационен труд съдържа увод, три глави, заключение, списък на използваната литература, на онлайн източници и периодични издания, корпус на изследваните архивни документи и приложение с общ обем от 229 страници. Цитираната литература, заедно с интернет източниците, включва общо 70 публикации, сред които такива на български и чуждестранни учени. По темата на дисертацията са подготвени три научни публикации от докторантката на български език в рецензираното научно издание „Медиалог“ (две научни статии и един отзив за национална научна конференция), което напълно отговаря на формалните изисквания на процедурата.

Дисертацията е посветена на важна и актуална тема – въздействието на социалистическия режим и водените от него политики върху различни дялове от публичната сфера и от друга страна – влиянието на развиващите се социални процеси върху промяната на държавните политики. Акцентът на изследването е областта на културата – официалната, предлагана от единственото функциониращо в годините на социализма българско радио, и неформалната, развиваща се в средите на млади хора с възгледи, ценности и поведение, отклоняващи се от общоприетите норми. Обединяващ двете паралелно съществуващи култури аспект представляват различните политики, които държавата провежда спрямо тях.

Съобразно изискванията за оформяне на дисертация, в Увода ясно са дефинирани рамките на изследването. За обекти на изследване са избрани младежките неформални движения и предаванията на Българското радио, а

хронологичният обхват е ясно очертан и добре обоснован – 80-те години на XX в. като динамичен, макар и кратък времеви отрязък с множество събития и промени на няколко нива – политическо, социално, културно. Предмет на авторския анализ са политиките, провеждани от държавата спрямо младежките движения и предаванията за култура в Българското радио, и начините на функциониране на неформалната и официалната култура, чиито представители се явяват съответно младежките групи и медията. Дисертантката си поставя за цел да изследва отношението на властта към неформалната култура и към културата, предлагана от радиото през периода на 80-те години, и да проследи как си взаимодействат двете култури. Като основни задачи са посочени анализът на културните теми и предавания в медията, детайлното изследване на неформалната култура и търсенето на допирни точки и взаимни влияния между тях.

Изворовата база е богата и обхваща архивни документи на институции и изданията на ведомствения вестник „Телевизия и радио“ от 80-те години. Методологията е подходящо избрана и включва систематизиране и анализ на архивните материали, анализ на програмите на радиото и дълбочинни интервюта с работещи в медията и с представители на неформалната култура през изследвания времеви отрязък. Комбинирането на така представените извори и методи позволява един широк авторов поглед към социалните процеси от различни перспективи – чрез изследване на документите е представен погледът „отгоре“, на идеолозите, създателите и изпълнителите на официалните политики, а посредством дълбочинните интервюта се разкрива погледът „отдолу“, отношението на хората, общностите и групите, към които са насочени тези политики. Това дава възможност на дисертантката да представи една по-плътна и нюансирана картина на изследваните явления и процеси, като същевременно обръща внимание на необходимостта от дистанциран и внимателен прочит на изворите поради тяхната идеологическа или емоционална натовареност. Въвеждането в научно обръщение на богатия издирен и целенасочено анализиран архивен материал представлява важен принос на труда.

М. Самарджиева е добре запозната с научната литература по проблематиката на дисертацията, тя демонстрира умение да използва изследванията на историци, културолози, социолози, музиколози и изкуствоведи, към някои от които подхожда критично, но аргументирано, за да предложи свои тълкувания и да защити тезите си.

Изборът на предмет, поставянето на комплексни изследователски въпроси и аналитични задачи, добре формулираните тези показват уменията на дисертантката да се насочи към социално значима проблематика, която понататък в изложението тя анализира системно и задълбочено. Силна страна на

дисертацията е представянето в Първа глава на конкретния политически, социален и икономически контекст през 80-те години, в който се развиват и трансформират младежката неформална култура и професионалната култура в радиото. Особено важно е отчитането на промените в държавните политики, настъпващи като резултат от динамичните социални изменения, в това число и от зараждащата се неформална култура. Авторовият анализ на архивните материали показва как през този период в държавните институции за наблюдение и анализ се засилва стриктното проследяване и нарастват социологическите изследвания на процесите и промените сред младите хора, как на официално ниво са видени проблемите на младежта, как се развива интересът и какви са насоките в проучването на неформалната култура, по какъв начин се оценяват поведението и стила на живот на младежките групи.

Авторката откроява характерните черти на официалната култура в България през 80-те години и факторите за промените в нея, както и потреблението на културни форми от младежите (с акцент върху музиката) и така очертава културния контекст, в който се заражда и развива неформалната култура. Изследвани са промените в културната политика на държавата по отношение на музиката, най-предпочитаното средство за развлечение сред младите хора, и новият курс на тази политика – постепенното разрешаване на неприемливи и забранявани форми и стилове, дори тяхното лансиране, зад което авторката открива опитите за канализиране и установяване на контрол върху тях, а също и за използването им като средство за противодействие на „западната“ музика.

Един от приносите на труда е направеният във Втора глава анализ (въз основа на архивни източници, публикувани спомени и научна литература) на специфичните черти на българската неформална младежка култура, която авторката разглежда като различна от западната контракултура, дори несъвместима с това понятие, и като културна опозиция на режима и официалния културен масив. Дисертантката много обосновава отстоява своето становище, че автентичните черти на тази култура са резултат от конкретния политически и социален контекст у нас, и добре аргументира възприетото от нея определение за тази култура като неформална. Изследваните пространства на обитаване в столицата, специфични културни форми на изява, провокативен външен вид, създадени култове и общностна идентичност са ценни приноси моменти към все още недостатъчно изучената младежка неформална култура през 80-те години. Сред тези приноси откроявам анализа на изявите на първите алтернативни музикални групи, които дисертантката определя като „новите медии“ на неформалната култура, на влиянието им върху младежите и върху групи, изпълняващи естрадна или рок музика. Приносен характер има изследването

и добре анализирано отношение на държавата към неформалната култура, което авторката характеризира като променливо през посочения времеви отрязък: първоначално институциите възприемат тази култура като заплаха, следват опити да се справят с нея чрез официални програми, а по-късно се правят опити за одържавяване, дори официализиране на отделни събития.

Основавайки се на научни изследвания, медийни публикации и архивни материали за развитието на институцията на българското радио, авторката извежда спецификите на програмата и предлаганите теми и систематизира всички предавания в ефира на медията през 80-те години. Тя прави много добър анализ на излъчваните през 80-те години предавания за култура и новите младежки формати, като отчита промените в насочването на медията към аудиторията и добрата комуникация с нея. Важен извод е, че „неформалната култура намира път към радиото не чрез предаванията за култура на медията, а посредством нейните младежки предавания”.

Приносен характер имат авторските анализи в Трета глава на дълбочинните интервюта с представители на две споменни групи: тази на професионалистите, работили в Българското радио, и на участници в неформалните младежки движения. Зараждането на неформалната култура, промените в професионалната работа в радиото и в държавната политика към него, измененията в политиките към неформалната младежка култура са теми, спомнянето на които дава много важни насоки на авторката за преценка и анализ на наблюдаваните културни процеси. Особено важно ми се струва спомнянето на начините за контрол в радиото и на онези стратегии за заобикаляне на правилата, прилагани от работещите в медията и от участниците в неформалните групи, чрез които става възможно излъчването на алтернативна музика. Това се определя от авторката като единственият възможен начин неформалната култура да достига до ефира, макар и само чрез своята музика.

Дисертационният труд е принос към изследванията на неформалната младежка култура в България през 80-те години на ХХ в. през призмата на променящите се към нея културни политики на държавата и във взаимодействието ѝ с институцията на Българското радио и официалната култура, предлагана от него. Представеното оригинално изследване дава допълнително знание за динамичните социални и културни процеси в този времеви отрязък и за процесите на взаимна адаптация на държавната идеология и политика и всекидневните стратегии и практики в публичната и частната сфери.

Към изложението бих могла да отправя някои препоръки. След като младежите са основните носители на разглежданата неформална култура, подходящо би било това да бъде отбелязано в заглавието (Младежка

неформална култура..). Представените материали се отнасят основно до младежките неформални групи в столицата и това следва да бъде уговорено и подчертано в текста. Съществуват научни публикации на български етнологзи, изследвали младежката неформална култура, вкл. и тази в периода на късния социализъм, които препоръчвам да бъдат взети предвид в бъдещата работа на авторката.

Заклучението на дисертационния труд вярно и точно представя основните авторски изводи. Авторефератът коректно отразява съдържанието на дисертацията и акцентира върху основните моменти и изводи от изследването.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният дисертационен труд напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане. Въз основа на научните приноси на дисертацията гласувам положително и предлагам на членовете на Научното жури да подкрепят присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ на Михаела Робертова Самарджиева в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки.

София,

11.01.2021 г.